

мотрены текстологические и художественно-стилистические особенности сборника Днистрового "Покинутые города".

Ключевые слова: поэзия, урбанистика.

O. Bodasyuk, student

Philological Department Taras Shevchenko National University of Kyiv

Anatoly Dnistrovoy's urban poetry

The article presents a comprehensive analysis of Anatoly Dnistrovoy's urban poetry in literary context of Ukrainian urban discourse. Considered textual, artistic and stylistic features of Dnistrovoy's poetry analects "Left cities".

Key-words: poetry, urban studies.

УДК 821.111

О. С. Бойніцька, канд. філол. наук, доц.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

КЛАСИЧНИЙ КАНОН В АНГЛІЙСЬКОМУ ІСТОРІОГРАФІЧНОМУ РОМАНІ

У статті вивчається своєрідність функціонування класичного літературного канону в англійському історіографічному романі кінця ХХ – початку ХХІ ст., яка виявляє себе у формі естетичної ностальгії. Розглядаються різноманітні способи встановлення зв'язку з канонічними текстами. Аналізується трансформація нарративної моделі традиційного вікторіанського роману в сучасному творі.

Ключові слова: англійський історіографічний роман, вікторіанський роман, псевдовікторіанський роман, естетична ностальгія, літературна традиція, літературний канон, постмодернізм, нарративні голоси, історичний ревізіонізм.

В англійських історіографічних романах, написаних у перехідний період помежів'я ХХ–ХХІ століть, літературна історія переосмислюється, відтворюється й перетворюється разом із історією загальною як її органічна й значуща складова. Історіографічні романи нерідко є своєрідною "інтертекстуальною мозаїкою": вони не тільки рясніють різноманітними літературними алюзіями, а й подекуди являють собою романи, створені з інших романів, тобто є оригінальною копіляцією художніх засобів, сюжетних моделей та образів, добре відомих в історії англійсь-

кої літератури. Естетична та ідеологічна парадоксальність ностальгічного ревізіонізму в англійському історіографічному романі ґрунтується на неоднозначності вирішення питання, чим насамперед зумовлене звернення до минулого – захопленням каноном чи прагненням його зруйнувати. Сучасні історіографічні романісти звертаються до класичного канону з очевидною естетичною ностальгією, із прагненням вклонитися неперевершеному Мистецтву. Водночас, сучасний твір помітно дистанціюється від своїх кумирів-попередників, відсилаючи нас до еліотівського традиціоналізму, що наголошує не на фіксації або ж покірній імітації моделей минулого, а на тому, як використати минуле у нових цілях для теперішнього.

Історіографічний роман кінця ХХ – початку ХХІ ст. йде слідом за подвійною хвилею фундаментальних антиреалістичних романних експериментів і, природно, вбирає в себе основні результати цих експериментів, проте засвоює їх напрочуд своєрідно. Загалом, новітній роман пом'якшує радикальний характер попередніх протестів проти умовностей реалізму і на практиці демонструє чимало реалістичних настанов, що їх рішуче відкидали модерністи та ранні постмодерністи, напр.: надає історичну інформацію, здійснює документальну функцію, пов'язує поведінку персонажів із характерними соціальними та історичними силами. Персонажі багатьох історіографічних романів зчаста описані в традиційній манері – у прямому зв'язку з чітко окресленим оточенням; телеологічні рушії нерідко є наративними, композиція – хронологічною. Це є помітною зміною порівняно до радикального характеру раннього постмодернізму, який тяжів до "децентралізації, детоталізації та деконструкції" [Olsen 1990, 27].

З усіх історичних періодів найпривабливішою епохою для авторів історіографічних романів виявляється доба вікторіанства, адже саме до неї вони звертаються найчастіше. Вікторіанство пропонує і своїм шанувальникам, і критикам багатий матеріал для ідеологічного й художнього осмислення. Романи "Широке Саргасове море" (1966) Дж. Ріс та "Жінка французького лейтенанта" (1969) Дж. Фаулза кладуть початок такому різновиду іс-

торіографічного роману, як роман псевдовікторіанський². Його сутність полягає в переоцінці й переробці вікторіанських міфів та історій, а також нарративної моделі вікторіанського роману.

Кожен псевдовікторіанський роман пропонує свій ідеологічний та естетичний варіант перетворення літературного попередника. Одночасно використовуючи та викривляючи усі умовності літературної традиції, псевдовікторіанські романи, з одного боку, дублюють вікторіанську модель, а з іншого, демонструють очевидне бажання відірватися від вікторіанської норми та кинути їй виклик.

Розрив із вікторіанською моделлю у сучасному творі якнайповніше проявляється у виборі нарративних точок зору, в організації та розподілі нарративних голосів. Як відомо, однією з характерних особливостей вікторіанського роману є єдина та стала нарративна інстанція. Наратор не обов'язково повинен бути всезнаючим, він може цитувати якійсь лист або ж уривок зі щоденника, однак, він є провідним авторитетом, що супроводжує читача від початку до кінця оповіді. Такий наратор встановлює шанобливі, чемні та віддані стосунки з читачем, пропонуючи йому завершену та зв'язну історію. Єдиний нарративний голос засвідчує й певну єдність поглядів. Вікторіанський нарратив відображав світогляд, основою якого є впевненість людини у своїй здатності створювати впорядковані системи. Оповідь із визначеним початком та кінцем у вікторіанських романах засвідчувала як віру в знання, так і в можливість його відтворення. У псевдовікторіанському романі руйнується подібна нарративна однорідність, властива вікторіанській прозі. Єдності й цілісності свого вікторіанського прототипу сучасний твір протиставляє переривчастість нарративної структури, систематичну фрагмен-

² До псевдовікторіанських історіографічних романів можна віднести, наприклад: М. Ніл "Англійські пасажири" (M. Kneale *English Passengers*, 2000), Ф. Геншер "Шовковична Імперія" (Ph. Hensher *The Mulberry Empire*, 2002), П. Акройд "Ден Ліно та Голем з Лаймхауса" (P. Ackroyd *Dan Leno and the Limehouse Golem*, 1994), Б. Бейнбридж "Мастер Джорджи" (B. Bainbridge *Master Georgie*, 1998), М. Джексон "Підземний чоловік" (M. Jackson *The Underground Man*, 1997), Ч. Паллісер "Квінканкс" (Ch. Palliser *The Quincunx*, 1989) та ін.

тацію. Таким чином передається фундаментальний скептицизм стосовно будь-яких форм стабільності. Ця невпевненість є, на-самперед, епістемологічною. Множинність голосів, а отже – й ідеологічних точок зору у псевдовікторіанському романі, вказує на те, що кожна версія фактів є частковою, обмеженою, однією з великої кількості можливостей, і жоден наратор не має повної версії подій. Різноманітні, часом суперечливі погляди на події підкреслюють випадковість та загалом недосяжність цілісного історичного знання. Великий наратив або метанаратив в історіографічному романі заміщується фрагментами життів, параграфами з хронік, частинами історій. Історія перетворюється на низку можливостей, на своєрідне роздоріжжя для читача. Поза тим, загально визнаним топосом історіографічного роману є недостовірний наратор. Сумнів щодо можливості існування будь-яких беззаперечних фактів приводить постмодерну прозу до створення наративних систем, які унеможливають негайні або ж легкі тлумачення творів.

Особливе значення в англійському історіографічному романі надається відтворенню нечутних раніше голосів. З метою поновити продовжувану ними традицію, сучасні романи змінюють пріоритети свого вікторіанського прототипу: вилучене з'являється, нечутне стає голосним, сховане виходить на передній план, маргінальне перетворюється на центральне. Віднайдення і надання голосу забутому в історії є головним принципом історичного ревізйонізму. Автори історіографічних романів вибирають такі наративні перспективи, як-от: голос божевільної жінки-креолки, замкненої на горищі маєтку містера Рочестера (Джин Ріс "Широке Саргасове море"), жінки з нижчих верств та сумнівної цноти (Джон Фаулз "Жінка французького лейтенанта"), покоївки (Маргарет Форстер "Служниця леді"), асистентки хірурга ("Мастер Джорджі" Берил Бейнбрідж), чоловіка, який насправді є жінкою ("Джеймс Міранда Баррі" Патріції Данкер), моряка-контрабандиста, злочинця, тасманського аборигена ("Англійські пасажири" Метью Ніл).

Якщо вважати моральну взірцевість провідною рисою персонажів більшості вікторіанських романів [Raleigh 1971, 462–484], то у псевдовікторіанському романі спостерігаємо процес декон-

струкції традиційного персонажа як соціальної моделі та морального взірця. Головні персонажі, відповідно до конвенцій вікторіанського твору, мають бути гідними представниками суспільства – священиками, аристократами, науковцями тощо. Такі "поважні" персонажі неодмінно фігурують у псевдовікторіанських романах, однак, потрактовуються із очевидною непоштивістю. У псевдовікторіанському романі, на відміну від типового вікторіанського роману, не відтворюються варті наслідування зразки прагнень, боротьби та досягнень персонажів, а радше, акцентуються їхні хибні судження та шляхи, і таким чином увиразнюються помилки, яких треба уникати у майбутньому. Подібний дидактичний процес публічного осуду відбувається у своєрідній грайливій формі із використанням типових стратегій комедії – перебільшення, карикатури, бурлеску. На відміну від вікторіанського роману виховання, роман початку ХХІ ст. відкидає можливість удосконалення персонажа. Висміюється сама ідея прогресу, історичного, суспільного або ж особистісного. Типовий шлях від наївності до досвіду, від нецтва до мудрості перетворюється на плутане просування від порожнечі до злочинності, від беззмістовності до божевілля. Це відбиває сучасне бачення світу як такого, що в ньому зруйновані будь-які впорядковані системи та беззаперечні факти. Однак, важливо відзначити, що подібна проекція постмодерного світогляду на вікторіанський світ створює новий художній всесвіт, в якому гумор та глум, нехай інколи досить цинічно, але поновлюють "серйозну" романну традицію. Іншими словами, потрактування вікторіанського референта, зокрема, поважних представників вікторіанського суспільства, відповідає специфічному характеру постмодерного гумору, в якому темний рушій співіснує зі світлим. "Хоча відсутності можуть засвідчувати можливість деструктиву, вони також засвідчують і можливість конструктиву, радикальну свободу, поновлене відчуття потенціалу" [Olsen 1990, 18].

В історіографічних романах спростовуються традиційні джерела відчуття стабільності й комфорту – від історичних, філософських, літературних парадигм до моделей зразкової міцної сім'ї, романтично-сентиментальних та інтимних стосунків. Відтворення минулого нерідко є психологічно дискомфортним. Ви-

разність ревізійністського аспекту в більшості творів, а також неодмінно присутня критична складова та подекуди досить радикальна переоцінка історії не дозволяють говорити про ностальгичний ескапізм. Однак сам факт постійного звернення до історії та майже магнетичного притягання минулого для сучасних авторів свідчить про певний особливий інтерес, пов'язаний не з тугою за кращим минулим, а перш за все із ностальгією естетичною. Твори, у цілому ревізійністські, зазвичай відмовляються від критичної переоцінки того, що стосується мистецтва письма, демонструючи прагнення вшанувати класиків. Таким є, наприклад, роман-пастиш Ф. Геншера "Шовковична імперія", у післямові до якого сам автор зазначає, що прагнув "віддати пошану славетним письменникам ХІХ століття" [Hensher 2003, 484].

Одночасно з десакралізацією постатей канонізованих класиків, їх художні голоси зчаста відтворюються в історіографічних романах як неперевершені. Приміром, у феміністичній переробці твору Томаса Гарді, романі Емми Теннант "Тесс" [Tennant 1993], вікторіанська доба представлена як час несправедливості та нерівності, без жодного ностальгійного забарвлення. Роман сучасної письменниці, який суворо обвинувачує Томаса Гарді, вікторіанського патріарха, показуючи читачеві його непробачні слабкості, є "покаранням апостеріорі". Однак суттєво, що це покарання найперше стосується чоловіка-вікторіанця, тоді як письменник Гарді усіяло вшановується, називається "великим поетом", розлого цитується та його голос використовується з метою оживити й прикрасити оповідь. "Використання вікторіанців є непростим способом повернутися до простоти, або принаймні – до певної яскравої наративної наївності, якої уникає сучасний роман" [Gilmour 2000, 198]. Нерідко вікторіанські тексти є джерелом розради для сучасних персонажів (як-от у романах "Відтоді й назавжди Г. Свіфта, "Володіти" А. Байєтт), а сучасним авторам вони дають унікальну можливість використати – нехай через іронію й пародію – та вкотре насолодитися тією художньою мовою, яку вже більше не вживають у романах.

Даниною Великій Традиції в історіографічних романах помежів'я ХХ-ХХІ ст. є численні алюзії, цитати, епіграфи, образи з літератури домодерністської. Зв'язок із канонічним твором, що

Його встановлює цитатія у сучасному романі, частіше слугує основою не для комічної реконтекстуалізації, а для серйозних тематичних, естетичних, ідеологічних паралелей. Приміром, епіграфи, взяті з класичних текстів, містять у собі насамперед заявку на спорідненість, походження, родовід. Передуючи роману, епіграфи відіграють роль своєрідної афіші та анотації, і мають певну особливу ауру й престиж. Коли автор розпочинає твір голосом іншого, він визнає значущість та першість цього голосу; імплікація "я не міг би сказати краще" тут є, вочевидь, наявною.

Цитуючи в епіграфах знаних авторів минулих епох, сучасні письменники також і повторюють те, що, у свою чергу, робили самі класики. Однак якщо, скажімо, вікторіанські письменники цитують як своїх попередників, так і сучасників, то нинішні автори уникають цитування митців свого часу. Англійський історіографічний роман охоче використовує літературні декорації давніх часів, відмовляючись виводити на авансцену тексти своєї культурної доби. І це почасти також пояснюється специфікою естетичної ностальгії.

Цитати й посилання у сучасних творах зазвичай виокремлюються візуально, привертаючи увагу, найчастіше – відцентровуються на сторінці й відокремлюються від решти оповіді. Відмічаючи цитати конкретно, друкарським способом, автор відзначає, вирізняє, а отже, і вшановує першоджерела. Точність у відтворенні доводить, що цитований текст розглядається як значимий об'єкт, важливий у своїй цілісності. Подеколи контекст, у якому подаються цитати, створює десакралізуючий або ж бурлескний ефект, утім, зчаста й у таких випадках, попри бурлескне зниження, класичний текст зберігає свою особливу недоторканість.

Вшанування класики відбивається навіть у зовнішньому оформленні книжок. На обкладинках багатьох історіографічних романів – репродукції картин знаних художників минулих епох, відтворення давніх карт, епіграфи та цитати з відомих текстів; у назвах звучать імена відомих письменників, персонажів або творів, наприклад, романи Л. Трасс "Дар Теннісона", Е. Теннант "Тесс", П. Акройда "Заповіт Оскара Вайльда", Дж. Барнса "Папуга Флобера", Д.М. Томаса "Шарлот-

та: остання подорож Джейн Ейр". Подібне оздоблення слугує надійною гарантією якості творів.

Лінда Гатчіен у своїй відомій роботі "Нарцисичний наратив" називає міф про Нарциса провідним принципом постмодерної метапрози й описує її "текстуальну самосвідомість" як "саморефлексивну", "самоінформуючу", "саморефлексивну", "авторереференційну" та "авторепрезентаційну" [Hutcheon 1981, 1–2]. На думку дослідниці К. Гутлебен, сучасну літературу доцільно співвіднести не стільки з Нарцисом, скільки з Ехо, зважаючи на тенденцію до відтворення голосів минулого. По смерті Нарциса, Ехо, що так палко кохала його, посідає місце Нарциса як символу сучасного мистецтва: "Після закоханості у себе саму впродовж 60-х–70-х рр. (період, який переважно досліджує Гатчіен), роман 80-х–90-х рр., здається, закохався у своїх попередників. Віддзеркалення та відлуння себе самого змінилося віддзеркаленням та відлунням минулого" [Gutleben 2001, 16]. Дослідниця ставить питання: "Чи сучасна література, подібно до Ехо, приречена замість свого власного голосу, лише повторювати слова інших? Та чи є це, як в Ехо, лише голос без тіла?" [Gutleben 2001, 16].

Хоча англійський історіографічний роман постійно апелює до канонічної традиції, широко залучаючи голоси минулого, це не означає, що він позбавлений свого власного "голосу" й "тіла". Його естетична сила народжується зі специфічних способів копіювання, інтерпретацій, оброблення цих голосів. Неоригінальність як форма оригінальності стала парадоксальною особливістю сучасної літератури, і цю особливість сповна використовує історіографічний роман, власне, вибудовуючи свою жанрову форму на перетворенні традиційної. Література помежів'я ХХ–ХХІ ст. обстоює просування вперед у соціальному, ідеологічному, естетичному планах, однак, задля цього вона послуговується моделлю минулого та розбудовує на ній. Прогрес як крок назад – одна з фундаментальних апорій англійського історіографічного роману.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gilmour R. Using the Victorians: The Victorian Age in Contemporary Fiction / Robin Gilmour // Rereading Victorian Fiction / [eds. A. Jenkins and J. John]. – London : Macmillan, 2000. – P. 189–200.

2. Gutleben C. Nostalgic Postmodernism: the Victorian Tradition and the Contemporary British Novel / Christian Gutleben. – Amsterdam, New York : Rodopi, 2001. – 248 p.

3. Hensher P. The Mulberry Empire : [novel] / Philip Hensher. – New York : Anchor Books, A Division of Random House, Inc, 2003. – 486, [1] p. – (Першотвір).

4. Hutcheon L. Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox / Linda Hutcheon. – Ontario : Wilfrid Laurier Univ. Press, 1981. – 182 p.

5. Olsen L. Circus of the Mind in Motion: Postmodernism and the Comic Vision / Lance Olsen. – Detroit, Mi.: Wayne State University Press, 1990. – 171 p.

6. Raleigh J.H. Victorian Morals and the Modern Novel / John Henry Raleigh // The Victorian Novel: Modern Essays in Criticism / [ed. Ian P. Watt]. – Oxford : Oxford University Press, 1971. – 485 p.

7. Tennant E. Tess: [novel] / Emma Tennant. – London : Flamingo, 1993. – 213, [1] p. – (Першотвір).

Стаття надійшла до редакції 09.04.15

О. С. Бойницкая, канд. филол. наук, доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

Классический канон в английском историографическом романе

В статье изучается своеобразие функционирования классического литературного канона в английском историографическом романе конца XX – начала XXI века, которое проявляет себя в форме эстетической ностальгии. Рассматриваются разнообразные способы установления связи с каноническими текстами. Анализируется трансформация нарративной модели традиционного викторианского романа в современном произведении.

Ключевые слова: *английский историографический роман, викторианский роман, псевдовикторианский роман, эстетическая ностальгия, литературная традиция, литературный канон, постмодернизм, нарративные голоса, исторический ревизионизм.*

О. Boinitska, PhD, Associate Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

The literary canon in english historiographic novel

The article focuses on the analysis of the specific modes the literary canon reveals itself in English historiographic novel of the end of the 20th – the beginning of the 21st cent., particularly in the form of an aesthetic nostalgia. It discusses the various ways of alluding to the canonical texts and looks into the problem of transformation of the traditional Victorian narrative in a contemporary novel.

Keywords: *English historiographic novel, Victorian novel, pseudo-Victorian novel, aesthetic nostalgia, literary tradition, literary canon, postmodernism, narrative voices, historical revisionism.*